

Európska populačná konferencia 2006

Liverpool, 21.6. – 24.6.2006

Európska populačná konferencia 2006 bola organizovaná Európskou asociáciou populačných štúdií (EAPS), ako ich hlavná aktivita, v spolupráci s Fakultou geografie univerzity v Liverpoole. Hlavnou témou bola „Populačné výzvy v starnúcich spoločnostiach“, čo je v súčasnej dobe relevantné pre Európu. Nastavil priestor pre diskusiu o hlavných otázkach vývoja Európskych ekonomík a spoločností s pohľadu demografie, sociológie a zdravotného stavu. Na konferencii sa zúčastnilo viac ako 500 delegátov z približne 50 štátov sveta, pričom Slovensko patrilo medzi málo zastúpené krajiny, iba s dvoma delegátmi (pracovníci VDC Viera Pilinská a Ján Mészáros), čo dáva obraz o nie veľký záujem riešiť nepriaznivý populačný vývoj na Slovensku.

Program konferencie bol rozdelený do 13 hlavných tém:

1. Fertilita
2. Rodina a domácnosť
3. Reprodukčné zdravie
4. Zdravie, chorobnosť a úmrtnosť
5. Regionálna a sub-regionálna populačná dynamika
6. Medzinárodná migrácia a migrujúca populácia
7. Starnutie
8. Populácia, vývoj a prostredie
9. Teórie, databázy a metódy
10. Populácia a história
11. Populácia a ekonomika
12. Populácia a kultúra
13. Otvorené fórum

Tieto témy boli rozdelené do 75 sekcií (zasadaní) po 5 príspevkov, pričom súčasne prebiehalo 8 sekcií v rôznych miestnostiach. Trvanie každej sekcie bolo 1,5 hod. Na konferencii bolo tiež 182 plagátových prezentácií (posters), na ktoré prezeranie bolo vyčlenené 3 hodiny (iné sekcie v tom čase neprebíhali). Vzhľadom na uvedené časové rozvrhnutie sme sa mohli zúčastniť iba 18 sekcií (Pilinská 9, Mészáros 9), otváracieho a záverečného ceremoniálu. Je to veľká škoda, že nás bolo len tak málo, pretože nám unikli ďalšie zaujímavé informácie, vzhľadom na to, že nie všetky prezentácie boli publikované v plnom znení v zborníku (iba abstrakty). V ďalšom uvedieme postrehy z navštívených sekcií, ktoré nás zaujali hlavne obsahom a originalitou.

Viera Pilinská:

Z dôvodov, ktoré sme spomínali vyššie som si zvolila tie sekcie, ktoré svojim obsahom boli najbližšie môjmu pracovnému zaradeniu. Išlo o sekcie zaoberajúce fertilitou, rodinou a domácnosťou a reprodukčným zdravím.

Fertilita

Ťažisko súčasného demografického výskumu vo všetkých vyspelých krajinách spočíva práve v skúmaní tohto demografického procesu. Túto skutočnosť potvrdilo množstvo príspevkov venovaných problematike plodnosti, ako aj veľký záujem zo strany poslucháčov. Ukazuje sa, že popri „klasickej“ analýze plodnosti, ktorá je založená na transverzálnom prístupe

k predmetu skúmania, sa do popredia dostávajú progresívnejšie, modernejšie prístupy a metódy, ktoré by sme mali, čo najskôr začať uplatňovať aj v našom výskume. V prvom rade analýza plodnosti na Slovensku by mala vychádzať z kohortnej analýzy, ak chceme napredovať a dostať sa na úroveň ostatných európskych krajín. V tejto súvislosti ma najviac zaujal príspevok Tomasa Frejku a Jeana-Paula Sardona: *Cohort birth order, parity progression ratio and parity distribution trend in 35 developed countries*. Cieľom tohto príspevku bola detailná analýza trendov plodnosti podľa poradia narodenia, podľa pravdepodobnosti zvyšovania poradia, ktoré by mali uľahčiť, resp. pomôcť porozumieť mechanizmom, ktoré spôsobujú súčasný pokles plodnosti. Všeobecný pokles plodnosti prvého, druhého a tretieho poradia nastal u žien narodených v 60. rokoch, pôrody začali byť „odkladané“ na neskoršiu dobu. Tieto odklady pôrodov pokračovali aj v prípadoch mladých žien narodených na konci 60. a v 70. rokoch. Iba zlomok „zameškaných“ pôrodov sa stihne zrealizovať. Dvojdetný model rodiny, tak populárny u žien narodených v 50. rokoch sa začal ustupovať a naopak do popredia začína vstupovať bezdetnosť a jednodetné rodiny. Znižovanie plodnosti má na svedomí predovšetkým pokles pôrodov vyššieho poradia. Takýto vývoj v podstate korešponduje s vývojom plodnosti na Slovensku, len s menším oneskorením, v dôsledku odlišnej spoločenskej situácie v strednej a západnej Európe v 20. storočí.

Iný pohľad na problém znižovania plodnosti naznačili vo svojom príspevku Clara H. Mulder a Francesco C. Billariho: *Lowest-low fertility and home-ownership regimes*. Príspevok pojednával o zložitej situácii mladých ľudí v Taliansku zabezpečiť si vlastné bývanie, ktoré je hlavným predpokladom založenia rodiny. Komplikovaný spôsob získania hypotekárneho úveru a zložitú situáciu na trhu s nehnuteľnosťami charakterizovali ako „nepriateľskú“ voči formovaniu rodiny. Porovnanie vývoja plodnosti v rôznych krajinách ukázalo, že práve veľmi nízka plodnosť je typická pre krajiny s nepružným bytovým trhom, s nedostatočným počtom finančne dostupných bytov a pod.

Rodina a domácnosť

Úvodná časť tejto sekcie patrila polemike ohľadom definícií rodiny a domácnosti. Tieto pojmy sú v jednotlivých krajinách Európy definované rôzne a nejednoznačne, čo spôsobuje problémy pri medzinárodnom porovnávaní dát, predovšetkým v dôsledku nejednotnej metodiky získavania údajov. Práve v západnej Európe sa s odlišným chápaním pojmov rodina a domácnosť stretávame častejšie (rodina je súčasťou domácnosti, naopak to však neplatí). V našich podmienkach údaje o rodine možno získať jedine zo sčítania obyvateľov, z údajov o cenových domácnostiach, konkrétne z údajov o rodinných domácnostiach. Samotný pojem rodina v slovenskej demografickej štatistike neexistuje. Bolo by preto vhodné nájsť spôsob, ako tento problém eliminovať. Žiadne odporúčania zo strany prednášajúcich však v tejto súvislosti neodznali.

Veľká pozornosť v tejto sekcii bola venovaná formovaniu rodiny a osamostatňovaniu sa mladých ľudí, zániku manželstva a vplyvu rozvodu na vývoj detí a medzigeneračným vzťahom. Na príklade dvoch krajín - Švédska a Talianska prezentovala Francesca Fiori (*Leaving the Parental home in Sweden and Italy*) odlišné črty, dôvody a načasovanie odchodu mladých ľudí z rodičovského domu. Kým vo Švédsku mladí ľudia pomerne skoro cca od 18. rokov odchádzajú z rodičovského domu a hlavnými dôvodmi osamostatnenia sa sú štúdium na vysokej škole alebo pracovné dôvody, v Taliansku mladá generácia žije „pod jednou strechou“ s rodičmi takmer do dovŕšenia 30. rokov (často aj viac) a dôvodom pre odchod z domova je rozhodnutie založiť si vlastnú rodinu. Kým vo Švédsku je viacgeneračné spolužitie ojedinelé, v Taliansku práve naopak je veľmi bežné.

Partnerstvo bolo podľa môjho názoru jednou z najviac diskutovaných tém. Veľký priestor dostali príspevky zamerané na alternatívne formy partnerstva a registrované partnerstvá

(Patrick Festy a Marie Digoix: The legalisation of same-sex couples in Europe, Francesca Fiori: Cohabitation and marriage - a comparison from gender perspective, Anita George, Marco Francesconi a Kirstine Hansen: Trends in assortative mating). Naše pracovisko sa špeciálne problematikou partnerstiev zatiaľ nezaoberalo. Výnimkou je publikácia *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*, v ktorej je jedna kapitola venovaná kohabitáciám. Bolo však zaujímavé vypočítať si prezentácie výsledkov výskumov takéhoto typu.

Reprodukčné zdravie

Problematika reprodukčného zdravia je v centre pozornosti odbornej demografickej verejnosti zatiaľ len krátky čas. Je to však progresívne sa rozvíjajúca oblasť výskumu. Vo Výskumnom demografickom centre sme sa touto problematikou ešte nezaoberali, do budúcnosti však existujú plány zamerať sa na reprodukčné zdravie, predovšetkým v súvislosti - reprodukčné zdravie versus úmrtnosť a reprodukčné zdravie versus plodnosť. V príspevkoch sa problematika reprodukčného zdravia spájala hlavne s vývojom plodnosti a neplodnosti, potratovosti a s problematikou HIV/AIDS.

Príspevky všetkých troch sekcií vychádzali, resp. opierali sa o výsledky výberových zisťovaní Family and Fertility Survey (FFS) a Gender and Generation Program (GGP). Slovensko je jednou z mála, ak nie poslednou európskou krajinou, ktorej sa nepodarilo takéto zisťovania zrealizovať. Výstupy z takýchto výberových zisťovaní, predovšetkým zo zisťovania populačnej klímy (FFS), svojou jedinečnosťou umožňujú lepšie pochopiť a podrobne analyzovať problematiku rodiny, plodnosti a pod. Táto jedinečnosť spočíva v multidisciplinárnom prístupe (demografia, sociológia, ekonomika, psychológia, politické vedy) k predmetu zisťovania a možnosťou medzinárodnej kompatibility získaných poznatkov, keďže na tieto výberové zisťovania existuje jednotná metodika. Bolo by vhodné, brať to ako výzvu a všetkými možnými prostriedkami apelovať na kompetentných, aby umožnili uskutočniť takéto zisťovanie aj v našich podmienkach. Ide o našu prestíž, o priblíženie slovenskej demografie európskym štandardom.

Ján Mészáros:

Vzhľadom na moje pracovné zameranie som si vybral sekcie zaoberajúce sa úmrtnosťou, chorobnosťou, demografickými metódami a tvorbou demografických databáz, hlavne prístupných cez internet. Z mojich postrehov vyberám nasledovné:

- Vývoj úmrtnosti v post komunistických krajinách je podobný ako na Slovensku. Delí sa na tri etapy, a to na povojnový vývoj (prudký pokles úmrtnosti), šesťdesiate až osemdesiate roky (stagnácia, mierny nárast úmrtnosti) a deväťdesiate roky až súčasnosť (pokles úmrtnosti, ale úrovňou zďaleka nedosahuje vyspelé západné krajiny). Dokazovali to príspevky z Poľska, z Maďarska, Bulharska a z Pobaltských krajín.
- Strácajú význam skúmania úmrtnosti iba na základe hlásení o úmrtí. Do popredia sa dostávajú analýzy využívajúce dáta vzniknuté spojením údajov zo sčítania, socio-ekonomických informácií, registrov obyvateľstva a hlásení o úmrtí alebo údaje z rôznych cielených prieskumov. Bohužiaľ tieto možnosti na Slovensku sú zatiaľ minimálne. Údaje zo sčítania sa nedajú spojiť so súborom hlásení o úmrtí z dôvodu chýbajúcich informácií. Tieto informácie hoci boli zisťované, ako aj v iných štátoch, v súboroch pre verejnosť sa nenachádzajú. Stav registra obyvateľstva je neznámy a z prieskumami je to tiež veľmi slabé. Takže je to závideniehodné, ak niekto môže analyzovať nasledovné vzťahy:
  - vzdelanie verzus príčiny smrti
  - zamestnanie verzus príčiny smrti
  - stravovanie verzus príčiny smrti

- stres verzus príčiny smrti
- veľkosť HDP, a iné ekonomické ukazovatele verzus príčiny smrti
- rodinný stav verzus príčiny smrti
- Vzhľadom na starnutie populácie sa veľký význam kladie na skúmanie príčin dlhovekosti. Bola prezentovaná databáza ľudí starších ako 105 rokov (International Database on Longevity) na sledovanie ich života. Obsahuje okolo 800 osôb z 15 štátov sveta. Nemenej zaujímavý je aj pohľad na tzv. Modrú zónu Sardínie, kde žije veľký počet starých ľudí nad 100 rokov, pričom podiel mužov a žien je vyrovnaný. Do tejto tematickej skupiny možno zaradiť aj skúmanie úmrtnosti „vzdelanej spoločnosti“ na podklade úmrtnosti akademikov Akadémie vied Rakúska.
- Čoraz viac analýz sa zameriava na skúmanie vplyvu fajčenia a pitia alkoholu na chorobnosť prípadne na úmrtnosť. Zaujímavý bol maďarský príklad, ktorý uvádza 20-22% podiel úmrtí na choroby súvisiace fajčením tabaku a 15-17% podiel úmrtí na choroby súvisiace pitím alkoholu.
- Na konferencii bolo prezentovaných množstvo databáz demografickým obsahom, či už pripravených na použitie alebo v stave budovania. Poskytujú alebo budú poskytovať väčší priestor na komparatívne analýzy. Z prezentovaných vyberám nasledovné:
  - „European statistics system“ tvorený Populačnou komisiou Rady Európy a Eurostatom, spoluprácou aj s inými inštitúciami (napr. štatistickými úradmi), ktorý poskytuje harmonizované dáta o populácii a domácnostiach v Európe
  - „Intergrated European Census Microdata“ tvorený na Univerzite v Barcelone. Obsahuje harmonizované dáta zo sčítaní, zatiaľ 15 štátov Európy.
  - „Multinational Time Used Study“ harmonizuje výsledky prieskumov „Harmonised European Time Used Surveys“ organizované Eurostatom od roku 1999.
  - „Kanisto-Thatcher Database on Old Age Mortality“ z Max-Planck inštitútu pre demografický výskum obsahuje stredné dĺžky života vo veku 80 a vyššie pre 30 štátov.
  - „Human Mortality Database“ vytvorené s Berkeley univerzitou v Kalifornii a Max-Planck inštitútom pre demografický výskum. Obsahuje úmrtnostné tabuľky 30 štátov vytvorené rovnakou metódou.
  - „French National Birth Cohort Database“ prevádzkované s INEDom umožňuje sledovať osoby od narodenia po dospelosť.
  - „Italian Labour Force Surveys“ obsahuje výsledky všetkých prieskumov pracovnej sily spojených s výsledkami sčítaní od roku 1959. Umožňuje skúmať fertilitu pomocou „Own Children method“ (deti žijúce s matkou v domácnosti).